

alueita käsitellään varsin vähän. Artikkelit ovat pääasiassa tiettyyn yhteisöön, henkilöön tai käsikirjoitukseen keskittyviä tapaustutkimuksia. Keskiajantutkimuksen materiaallinen käänne näkyy: useiden artikkelien painopiste on käsikirjoituksissa ja nimenomaan niiden materiaalistien piirteiden analyysissä.

Trilogiaa ei ole järjestetty kronologisesti tai maantieteellisesti, vaan temaattisesti. Ratkaisulla on hyvät ja huonot puolensa. Toisaalta se mahdollistaa aihekokonaisuuksien hahmottamisen ja vertailun. Lukijan näkökulmasta ratkaisu luo kuitenkin välillä poukkoilevan vaikutelman, kun myöhäiskeskiajalta siirrytään varhaiskeskiajalle ja takaisin tai Englannista Ruotsin kautta Alankomaihin ja taas Englantiin. Lukija, jota kiinnostaa erityisesti tietty alue tai aikakausi, löytää toki sisällysluettelosta haluamansa artikkelit, joten teosten käyttöä ratkaisu ei sinänsä oleellisesti hankaloita.

Nuns' Literacies -trilogia on monella tapaa melkoinen aarreaitta keskiajan kirjallista kulttuuria, naisten toimijuutta tai yleisemminkin keskiajan kulttuuri- ja uskontohistoriaa tutkiville ja niistä kiinnostuneille. Kuten toimittajat toteavat, teossarja mahdollistaa maantieteellisen ja ajallisen vertailun sillä varauksella, että tiettyssä ajassa ja paikassa esiintyviä ilmiöitä ei voi suoraan yleistää ja soveltaa koskemaan muita alueita tai aikakausia. Täytyy kuitenkin todeta, että vertailua ei teoksen yksittäisissä artikkeleissa mitenkään systemaattisesti tehdä, vaan alueiden ja aikakausien vertailu jää pitkälti lukijoiden vastuulle. Poikkeuksen muodostaa kolmannen osan perusteellinen johdanto, mutta tämä ei auta sellaista

lukijaa, jolla on käytettävissään vain sarjan ensimmäiset osat.

Teossarja antaa hyvän kuvan siitä, millaisia aihepiirejä ja alueita keskiaikaisten naisten kirjallisen kulttuurin maastossa tällä hetkellä tutkitaan. Lopputulos tarjoaa paljon uutta tietoa ja haastaa perinteisiä käsityksiä esimerkiksi nunnien kielitaidosta: useammassa artikkelissa esimerkiksi osoitetaan, että nunnat pystyivät lukemaan ja jopa kirjoittamaan latinaa. Ehkä kiinnostavimpana esimerkkinä tästä on Eva Schlottheuberin artikkeli, joka osoittaa, että Lünen nunnat kirjoittivat 1400–1500-luvuilla sujuvasti sekä latinaa että kansankieltä ja valitsivat kirjeidensä kielen vastaanottajan mukaan (*The Kansas City Dialogue*).

Toimittajat toteavat, että kaikkia Euroopan alueita, kieliä ja sääntökuntia ei ole ollut mahdollista käsitellä teossarjan puitteissa. Tämä on ymmärrettävää. Kuten toimittajat muotoilevat, kuva keskiaikaisten naisten kirjallisesta kulttuurista muistuttaa palapeliä. Kokonaiskuvan muodostaminen on vaikeaa, sillä osa palasista on kadoksissa – osa lopullisesti, osa tilapäisesti. Työ jatkuu ja kuva toivottavasti täydentyy.

Leena Enqvist, TM, HuK
Kirkkohistorian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

ALISON MILBANK

God & the Gothic: Religion, Romance, & Reality in the English Literary Tradition.
Oxford: Oxford University Press 2018. 368 s.

Kirjallisuuden ja teologian rajoja jo pitkään kartoittanut teologi Alison Milbank tarkastelee uusimmassa teoksessaan englantilaisen kauhuromantiikan – tai goottilaisen kirjallisuuden – teologisia taustoja ja yhteyksiä. Tuore *God & the Gothic* ei ole Milbankin ensimmäinen kirja goottilaisesta kirjallisuudesta, vaan se palaa analysoimaan osittain samoja kirjailijoita kuin aikaisempi, vuonna 1992 ilmestynyt *Daughters of the House: Modes of the Gothic in Victorian Fiction*. Aikaisemmassa tuotannossaan Milbank on goottilaisen kirjallisuuden lisäksi kirjoittanut esimerkiksi J. R. R. Tolkienin ja G. K. Chestertonin teologisista ulottuvuuksista kirjassaan *Chesterton and Tolkien as Theologians* (2007) sekä Dante-tulkintoista viktoriaanisella ajalla kirjassaan *Dante and the Victorians* (2009).

God & the Gothic pyrkii esittämään kokonaisteorian goottilaisesta kirjallisuudesta, ja näin ollen materiaali, jota siinä käsitellään, on valtaisa. Milbankin käsittelyssä uusia tulkintoja saavat monet kauhuromantiikan klassikot, kuten Anne Radcliffin *Udolpho* (1794), Matthew Lewisin *Munkki* (1796), Mary Shelley'n *Frankenstein* (1818), Robert Louis Stevensonin *Tohtori Jekyll ja Mr. Hyde* (1886) ja Bram Stokerin *Dracula* (1897). Näiden lisäksi Milbank käsittelee laajaa kirjoa erinäisiä goottilaisen kirjallisuuden tekstejä, ja aiheet vaihtelevat reformaation ihmiskuvasta antiikin filosofiaan, psykoanalyyysiin, sekularisaatioteorian

historiaan, Irlannin itsenäistymispyrkimyksiin 1800-luvulla, englantilaisen okkultismin historiaan ja niin edelleen. Kirjassa käsiteltyjen aatevirtausten, analyysimenetelmien ja tekstien määrä on valtava, joten huolellinen lukija saa kirjasta kattavan kuvan sekä englantilaisen gotiikan historiasta ja nykypäivästä että niistä aatteellisista taustavaikuttimista, jotka ovat ohjanneet kauhukirjallisuuden kehitystä viime vuosisatoina.

God & the Gothic rakentuu kronologisesti. Se pyrkii esittämään goottilaisen kirjallisuuden juuret englantilaisessa uskonpuhdistuksessa sekä sitä seuranneet aatevirtaukset, jotka johtivat kyseisen genren syntyyn. Erityisen ansiokkaasti Milbank onnistuu käsittelemään teologisia teemoja, joita aiemman tutkimuksen kaanon ei ole huomioinut samassa mittakaavassa. Esimerkiksi Mary Shelley'n *Frankensteinissa* on hyvin vähän eksplisiittisiä teologisia viittauksia, joten sen teologisten teemojen käsittely on jäänyt köykäiseksi kirjallisuudentutkimuksessa. Milbank kuitenkin osoittaa, miten Shelley'n ajatteluun suuresi vaikuttanut Danten *Jumalainen näytelmä* antaa mahdollisuuden *Frankensteinin* teologiseen luentaa, joka ottaa huomioon tekstin implisiittisen teologisen kontekstin. Tässä luennassa Victor Frankenstein vertautuu Danten helvettiin sijoittamaan Odysseukseen, joka purjehti äärimmäiseen länteen kyltymättömän tiedonälkensä ajamana ja kohtasi Kiirastulen vuoren, mistä Jumala rankaisi Odysseusta hukuttamalla hänet. Yhtä lailla Frankensteinin kohtuuton tiedonjano paljastuu sekä moraalisesti että ruumiillisesti kohtalokkaaksi hänen purjehtessaan pohjoisnavalle hirviönsä

perässä. Milbankin lukemana Shelley'n tuotanto on Danten läpitunkemaa ja näin ollen sisältää runsaasti teologista materiaalia, joka on löydettävissä tarkan luenannan avulla. *God & the Gothic* on täynnä vastaavia oivaltavia analyyseja, joiden avulla sekä vanhaan että uuteen goottilaiseen kauhukirjallisuuteen syntyy uusia näkökulmia, jotka avaavat kauhun teologisia ulottuvuuksia raikkailla tavoilla, sillä goottilaisen kauhukirjallisuuden vaikutus myös moderniin kauhuun on valtaisa.

Milbankin näkemys goottilaisen kirjallisuuden juurista voitaneen tiivistää hänen analyysiinsä siitä, miten kauhukirjallisuus syntyi tilanteessa, jossa vanha katolinen elämäkatsomus alkoi väistyä protestantismin tieltä englantilaisessa maailmankuvassa. Tällöin kauhukirjallisuus alkoi toimia välittävänä tekijänä vanhojen, osittain maagisten, katolisten maailmankuvien ja protestanttisten materialististen maailmankuvien välillä. Goottilainen kirjallisuus genrenä sai alkunsa, kun kirjailijat pyrkivät käsittelemään kokemusta, joka seurasi katolisuudesta "vapautumista", ja samaan aikaan surua, joka seurasi yliluonnollista ja materiaalista välittäneiden uskonnollisten käytäntöjen menetyksestä. Goottilainen kirjallisuus onkin Milbankin mukaan luonteeltaan hybridistä, pyrkimystä olla samaan aikaan luonnollisen ja yliluonnollisen alueella tavalla, joka on leimallinen erityisesti brittiprotestantismille.

Goottilaisen kauhun yllättävinä isinä voidaankin Milbankin mukaan pitää Lutheria ja Calvinia. Näistä erityisesti jälkimmäisen oppi täydellisestä turmeluksesta muutti keskiaikaiset parodiset kuvaukset paholaisesta Paavalin

2. Korinttilaiskirjeen mukaiseksi "tämän maailman jumalaksi", jonka kauhistuttavana kätyrinä katolinen kirkko paaveineen toimi. Samaan aikaan protestanttinen maailmankuva kuitenkin tarkoitti luopumista yliluonnollisista selityksistä ja pyrkimystä selittää yliluonnollisilta näyttävät tapahtumat luonnollisin keinoin. Näin ollen esimerkiksi Radcliffen *Udolphossa* esiintyvä matoinen ja mätänevä ruumis paljastuukin vahanukeksi, ja siihen kohdistuvan pelokkaan ja kauhistuttavan taikauskon selittäminen on osa protestanttisen sankarin työtä.

Myöhempi goottilainen kirjallisuus puolestaan on syntynyt historiallisessa tilanteessa, jossa sekularisaatioprojekti on edennyt vaiheeseen, jossa protestantismin uskonnollinen subjekti on alkanut tarvita katolista sakramentaalisuutta välittämään uskonnollista ajattelua kohdatessaan sekulaarin materialismin. Tästä Milbank käyttää esimerkkinä Stokerin *Draculaa*, jossa yliluonnollinen antikristushahmo, kirjan nimihenkilö, joudutaan kohtaamaan taikauskoinen metodein, kuten valkosipulien ja hopearistien avulla. Goottilainen kirjallisuus on näin ollen myöhemmässä vaiheessa palannut kohti uudelleenlumotua maailmaa, mutta häilyy yhä yliluonnollisen ja materialismin välillä hybridiluonteensa vuoksi.

Valtavan aineistonsa takia kirja ei ole mikään erityisen helppolukuinen teos, vaan se sisältää kymmenien, ellei satojen, juonikuvausten lisäksi muun muassa viittauksia teologiaan ja filosofiaan antiikista nykypäivään sekä kattavan katsauksen Ison-Britannian historiaan. Harva kirja yhdistelee näin laajaa materiaalia yhtä taidokkaasti tai hienovaraisesti. Luettu-

aan kuudennenkymmenennen kauhuromaanin synopsiksen lukija alkaa kuitenkin ehkä miettiä, olisiko kirja hyötynyt tarkemmasta rajauksesta. Vaikka aineisto tukee Milbankin analyysia, itse analyysi alkaa hukkua materiaalin suunnattomaan määrään. Toisaalta pelkästään Emily ja Charlotte Brontën kirjojen teologisten teemojen parissa olisi viihtynyt huomattavasti pidemmän aikaa, joten teos heijastelee käsittelemänsä materiaalin paradoksaalista luonnetta. Tästä huolimatta *God & the Gothic* -kirjaa voi suositella niille, joita kiinnostaa joko kauhukirjallisuus tai brittiläisen teologian historia. Erityisen lämpimästi kirjaa voi suositella niille, jotka ovat kiinnostuneita molemmista, sillä parhaiden tieteellisten tutkimusten tapaan se avaa uuden näkökulman, jonka kautta tutut asiat muuttuvat taas vieraiksi.

Toni Koivulahti, TM
Systemaattisen teologian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

ANNI TSOKKINEN (TOIM.)
Taantuvan tasa-arvon kirkko. Helsinki: Kustantamo S&S 2019. 188 s.

Anni Tsokkinen toimittama *Taantuvan tasa-arvon kirkko* on kirjava kokoelma puheenvuoroja eri näkökulmista, kiinni vahvasti tässä ajassa ja evankelisuterilaisen kirkon ajankohtaisissa kysymyksissä. Kirjoittajista moni on kirkon työntekijä ja muutkin kirkollisesti varsin aktiivisia. Luterilaista kirkkoa katsellaan sisältä, välillä myös ulkokehältä, mutta koko ajan kriittisesti ja samalla rakastavasti.

Kirjoitukset ovat usein sävyllään vahvan henkilökohtaisia. Lisäksi ne ohjaavat moniin suuntiin, selkeää yhtenäistä näkyä tai linjaa ei ole – eikä tarvitsekaan olla. Aihetta omista näkökulmistaan lähestyviä kirjoittajia ohjaa kirjan peruskysymys: mikä on tasa-arvon tilanne tämän päivän evankelisuterilaisessa kirkossa? Osa kirjoituksista perustuu aiemmin muualla julkaistuihin teksteihin (esim. Teemu Ratinen, ”Voiko mies antautua Jumalalle? Maskuliinisuuden kriisi psykologisoituneessa kirkossa”, TA 3/2016, 210–222).

Kirjan alkusysäyksenä on ollut viime vuonna vietetty ensimmäisten naisten pappisvihkimyksen 30-vuotisjuhla. Kolme ensimmäistä kirjoitusta käsittelevätkin sitä, miten edelleen, 30 vuotta myöhemmin, kirkossa kyseenalaistetaan naisten pappeutta ja naispuolisia pappeja syrjitään avoimesti ja vähemmän avoimesti sekä työyhteisössä että seurakuntalaisten keskuudessa. Oulun tuomiorovasti Satu Saarinen nostaa esiin, kuinka tasa-arvo tuntuu ottavan takapakkia, kun naisten pappeuden kieltävä on ehdolla arkkiepiispaksi (ja saa huomattavaa kannatusta) ja kun kirkollisessa keskustelussa vedotaan piispoihiin, että he antaisivat enemmän tilaa messuyhteisöille, joissa naisia ei hyväksytty papeiksi. Kirjoittajat purkavat omakohtaisten kokemustensa kautta, miten tämä kaikki käytännön seurakuntatyössä ilmenee. Tasa-arvo ei vielä ole totta.

Kirjan toinen osa käsittelee seksuaalisuuden ja sukupuolen kysymyksiä. Kirkon sekava suhtautuminen samaa sukupuolta olevien kirkollisiin vihkimisiin ja avioliiton siunaamisiin saa osansa. Aino-Maija ja Outi Elonheimo kuvaavat, millaista on elää sek-

suaalivähemmistöön kuuluvana kirkossa. Selja Purovaara tarkastelee sukupuolen käsitteen ohutta ymmärtämistä kirkollisissa dokumenteissa. Purovaaran huomioiden myötä tulee kiusallisen selväksi se, miten vaikeaa binäärisen sukupuolijaottelun ulkopuolelta on saada kosketusta kirkolliseen julistukseen. Suomessa queer-teologiaa tunnetaan valitettavan vähän, vaikka tarvetta selkeästi olisi. Teemu Ratinen puolestaan kirjoittaa kirkon mieskuvasta ja miehenä olemisesta tämän päivän kirkossa.

Kolmannessa osassa kysytään, keitä varten kirkko on. Kirjoituksissa tuodaan selvästi esiin se, miten kirkon kasvot, varsinkin kirkollisissa johtotehtävissä olevien kasvot, ovat lähes aina keskiikäisen valkoisen miehen. Anni Tsokkinen referoi kirjoituksessaan feministiteologian suuren nimen, Sallie McFaguen, ajattelua. Hän kysyy samalla kirkon perustehtävän kannalta oleellisia kysymyksiä: Mikä pitää ihmiset irti kirkosta? Onko kirkon tehtävä vain osoittaa taivaaseen ja opastaa patriarkaalisen Jumalan palvontaan? Tsokkinen kaipaa toisenlaista kirkkoa, kirkkoa, joka puolustaa ihmistä ja maailmaa.

Koko teoksen vaikuttavin kirjoitus on Tiina Kristofferssonin pysäyttävä erokirje kirkolle. Jo yksin kielelliseltä asultaan ja ulkomuodoltaan kaunis teksti kuvaa riipaisevalla tavalla todellisuutta, joka ajaa kirjoittajan irti kirkosta. Jotenkin toivoisi, että jokainen kirkon työssä oleva lukisi tämän tekstin – lukisi ja tunnistaisi kuvailun kirkon kylmyyden itsessään. Ehkä sitten jokin voisi muuttua. Kirjan viimeiset kaksi kirjoitusta katsovatkin jo toiveikkaampina eteenpäin. Eeva-Kaisa Rossi poh-